

הפקר בשביעית

א. כתב בעל ספר ה'חינוך' מצוה פד: "והשביעית תשמטנה" – להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית. שהיא נקראת מפני המעשה הזה שנתחייבנו בה שנת השמיטה, יזכה בפירותיה כל הרוצה לזכות... ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותיה ומצוה אחרת לשבות בה קשר אחד להם. משרשי המצוה – א. כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה הפירות – לא בכחה וסגולתה כי יש להם אדון, וכשהוא חפץ – מצוה להפקירם. ב. לקנות בזה מדת הותרנות. ג. שיוסיף האדם בטחון בשי"ת.

ב. לכאורה עולה מדבריו, שיש מצות-עשה להפקיר את הפירות בשביעית ולפי"ז היה מקום לומר שמי שלא הפקיר – ביטל מצות עשה. אולם, בסוף דבריו כותב החינוך: "ועובר עליה ונעל כרמו בשביעית. או אסף כל פירותיו לביתו ביטל עשה", וא"כ קשה מדוע צריך שינעל כרמו – די בכך שלא הפקיר כדי לבטל את העשה, ומאי שנא משאר מצוות עשה כגון תפילין – שבזה שלא מניח – ביטל עשה. ולא צריך עוד מעשה?

ג. ה"מנחת-חינוך" על אתר נסתפק: האם המצוה אקרקפתא דגברא, דרחמנא ציוהו ומחויב לקיים להפקיר, ואם אינו מפקיר – אינו מופקר ועובר על עשה. או דלמא – הפקר זה אין צריך הבעלים להפקיר רק הוא אפקעתא דמלכא שהוא ממילא. רק אם נעל כרמו עובר על עשה זו. ומביא שתי נפ"מ עיקריות

א. כשלא הפקיר. האם הוא גזל ביד אחרים. ב. האם הפירות חייבים במעשר או פטורים משום הפקר. וצריך לבאר, לפי הדעה שהאדם לא מצווה על ההפקר וההפקר ממילא – מהו האיסור שעליו עובר כשנועל כרמו?

ד. בהמשך דבריו רוצה המ"ח להוכיח מדכתב החינוך שהמצוה נוהגת בזכרים ובנקבות שאין כאן מצוה חיובית להפקר בפועל, שאל"כ – מדוע נשים חייבות והלוא הוי מ"ע שהזמן גרמא? ומאריך בענין האם לדחות ראייה זו או לקבלה.

ה. לכאורה היה נראה ליישב ולומר, שגם אם אנו סוברים שהפקר הוא ממילא ע"י אפקעתא דמלכא, ישנה מצות עשה שגם נשים מחוייבות בה והיא – להתנהג עם הקרקע כבהפקר, דהינו להתנהג כאילו אין לה בעלים כדי לאפשר לעולם להנות מהאפקעתא דמלכא. ובכן – אם אדם נועל כרמו, אמנם הפירות הפקר אולם אין מכך תועלת מעשית לעלמא, ובכך הוא מבטל את העשה, ועל כך נצטוינו. ומדוייק לשון הפס' – "תשמטנה" – שמתייחס לקרקע. וכן משמע מטוף דברי החינוך "...ובלבד שתהא יד הכל שוה בהן כאילו אין לקרקע בעלים ידועים."

ו. בהמשך דברי המנחת-חינוך – "שוב האיר הש"י עיני ומצאתי במהרי"ט האריך וחלק על רבינו ב"י לענין פירות עכו"ם בקרקע עכו"ם – ודעת הב"י דאינו אפקעתא דמלכא רק מצוה עליו. ודעת המהרי"ט דהיא אפקעתא דמלכא. והראיה מפ' "אין בין המודר" – דמבואר שם שרחמנא אפקריה – וכבר דחו האחרונים הראיה משם, שהכוונה היא – שהתורה ציוותה להפקיר, אך ההפקר תלוי אמנם בבעלים. מ"מ המ"ח רוצה לתלות את ספיקו כענף במחלוקת הידועה שבין המהרי"ט לב"י. ואולם, אם נעיין בדבריהם נראה שאין הדברים פשוטים כלל וכלל כדבריו.

ז. כתב המבי"ט – נשאל מעימדי על ענין גידולי השמיטה בקרקע גוי ולקחם ישראל קודם מירוה – אם חייבים במעשרות כשאר שנים כיום שהם (הגויים) אינם מפקירים שדותיהם בשנת השמיטה. או דלמא כיון שמצות שביעית חובת קרקע לישראל בא"י – אין בה חיוב מעשרות כלל. ותשובתו: א. אין כלל חיוב מעשרות בא"י בשמיטה – ללא קשר להפקר. ב. "אם תתקש לומר שלא-פטרה תורה ממעשרות אלא מה שהוא הפקר, אבל פירות גוי שאינו מפקירם יהיו חייבים – לא היא – ... דאטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקירה – יתחייב במעשר – הא רחמנא אפקריה? א"כ עולה מדבריו אמנם מפורש כצד ב' בספק המנ"ח.

ח. הב"י חולק ואומר "כי מה שהוא (המבי"ט) סובר שהוא עקשות הוא היורש... כי לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר, וכל שאינו מופקר – לא נפטר ממעשרות ומה שטען אטו ישראל וכו' אין הכי נמי – שהיא חייבת (במעשר) אע"ג דרחמנא אפקריה כיון דאיהו לא אפקריה, ואפי' את"ל דפטורה – שאני התם דרחמנא אפקריה משא"כ בשל גוי?"

ט. המנ"ח כאמור הבין בדברי הב"י שחולק על ענין אפקעתא דמלכא שבשביעית וסובר שזו אפקעתא דגברא, ולכאורה הדבר תמוה מאוד, שמדברי הב"י כלל לא עולה אפשרות כזאת אלא רוצה לחייב במעשר למרות שרחמנא אפקריה? וצ"ב.

י. לכאורה היה מקום ליישב את הבנת המנ"ח בב"י שלמד בדבריו בדומה לדרך שבה נדחית הראיה מנדרים, שלשון רחמנא אפקריה מתפרשת רק על הציווי אבל עצם ההפקר תלוי בגברא. ודוחק, ולכאורה לולי דבריו היה מקום לבאר בצורה שונה את דברי הב"י.

יא. כבר הרגיש מרן הראי"ה קוק במבוא לשבת הארץ בדקדוק שבלשון הב"י, וכתב (פסקא יא עמ' נ): "... ובאמת לא היתה כלל דעת הב"י כך (מתניח לרידב"ז, שגם הוא למד בדברי הב"י כהבנת המנחת-חינוך) שאין שום דין הפקר בשביעית עד שיפקיר הוא בעצמו מפורש, אלא בסתמא אין ספק שכל ההפקר מאפקעתא דמלכא... ורק אם גדר כרמו... נוטה הב"י לחדש אע"פ שעבר על איסור תורה מ"מ מועלת חזקתו להחזיק בשלו ויצא מדין הפקר. וביותר יש לצדד דעת הב"י דמיירי כשגדר קודם שגדלו הפירות, ולא נעשו הפקר מעולם" עכ"ל. ומוסיף, שכל דברי ב"י בנקודה זו הינם רק אליבא דשיטת המבי"ט דאין קנין לגוי להפקיע קדושת א"י, אבל תורף שיטת הב"י נעוץ בכך שסובר שיש קנין להפקיע. ודבריו לכאורה צריכים ביאור רב, דאם גם הב"י מודה שישנו הפקר בסתמא על כל הפירות מחמת אפקעתא דמלכא, מהיכי תיתי לחדש שהנועל כרמו יכול להפקיע פירותיו מדין ההפקר הכללי, והלא ישנה גזירת-

הכתוב שהפירות כלל אינם שלו, ואף אם נצמצם את החידוש לפירות שטרם באו לעולם, קשה להבין שיש בכח האדם שעבר על איסור תורה ונעל כרמו, להשפיע על הדין הממוני שחידשה תורה על כל פירות, ואפי' פירותיו של גוי [שלא נעל כרמו] שהנם הפקר מבחינה משפטית?

יב. ולכאורה היה מקום לומר לאור האמור לעיל בדברי החינוך. שחוץ מהדין הממוני של הפקר שחל על הפירות מצד "רחמנא אפקריה" ישנה מצוה לאדם להתנהג עם הקרקע כבהפקר ולאפשר בפועל גישה לפירות, ואדם שעובר על מצוה זו, גורם שלאפקר של התורה אין משמעות מעשית. וא"כ אין צורך לומר שמבחינה ממונית אין כאן הפקר. אלא כיון שבפועל אין גישה לעניים לפירות, לא נפטרו הפירות הנ"ל ממעשר, כי פטור זה כידוע נובע מכך שידך ויד האביון שווים בו. וצ"ל שהפטור תלוי במצב בפועל, ולא בדין הממוני של הפירות. וכדחזינא שהקפידה התורה שגם בפועל יוכלו האביונים להגיע לפירות. וזו א"כ כוונת הב"י בדבריו "שהיא חייבת" - פי' במעשר, "אע"ג דרחמנא אפקריה - כיון שאיהו לא אפקריה" - פי' ואין משמעות מעשית להפקר שאמנם חל מבחינת דיני הממונות, ואמנם אם אחר יקח את הפירות - אינם גזל בידו.

יג. לפי"ז אפשר להבין גם את המשך דברי הב"י - "ואפי' את"ל שפטורה, שאני התם דרחמנא אפקריה משא"כ בשל גוי" - שגם אם נאמר שהפטור ממעשר תלוי בהפקר הממוני ולא המעשי מכיון שהמצוה של ונטשתה - שהיא להתנהג עם הקרקע כבהפקר ולאפשר גישה לפירות - אינה חלה על גוי. (שפטור ממצוות, ולא שייך בטעמי המצוה שהזכיר החינוך) מראש התורה לא הפקירה את הפירות גם מבחינה ממונית כי לא תהיה להפקר זה משמעות מעשית, מאחר והגוי - לא יאפשר כמובן לקחת את פירותיו והוא גודר את כרמו, ובאמת אין פירות הגוי הפקר גם מבחינה ממונית, ולכן הם נתחייבו במעשר, כי הדין של אפקעתא דמלכא, צמוד למצוה של "ונטשתה".

יהי"ר שנזכה במהרה בקיבוץ גלויות ולקיים מצות "ונטשתה" עם שאר פרטי מצוות שביעית כהלכתה.